

dr. Darja Mazi-Leskovar
Univerza v Mariboru

DINAMIKA RAZVOJA OSEBNOSTI ODRASLIH IN OTROŠKIH LIKOV V ROMANU *RONJA, RAZBOJNIŠKA HČI*

Roman Astrid Lindgren *Ronja, razbojniška hči* se uvršča med literarna dela, v katerih se tematika odraščanja razširi s tematiko osebnostnega zorenja odraslih likov. Kombinacija obeh ustvari pestro dinamiko, ki jo raziskava predstavi v luči sodobnih socialnopsiholoških teorij. Raziskava nakazuje, da pripoved lahko nagovarja tudi zahtevnejše odrasle bralce.

Prispevek bo obravnaval razvoj literarnih likov v delu *Ronja, razbojniška hči*, pisateljice Astrid Lindgren. Čeprav se pripoved uvršča med besedila, ki so prvenstveno namenjena neodraslim bralcem, bo obravnava literarnih likov pokazala, da je pisateljica ustvarila ravnovesje med spremembami, ki jih v oblikovanje osebnosti vnaša odraščanje, in osebnostnim zorenjem odraslih književnih junakov. Razprava bo izpostavila Ronjo kot glavno otroško literarno junakinjo in njenega očeta kot glavnega odraslega literarnega junaka, saj je slednji deležen tako učinkovitega osebnostnega razvoja, da se starejšemu bralcu prav lahko zastavi vprašanje, kdo naj bi bil osrednja osebnost pripovedi.

Razprava se bo pri svojem izvajanju opirala na metodo primerjalne analize med uveljavljenimi strokovnimi pogledi na osebnostni razvoj (po Eriksonu in Kohlbergu) ter na razvoj odnosa med starši in otroki (po Mahlerju) in vzorcem, ki ga je v tej pripovedi oblikovala Astrid Lindgren. Pri tem bo ugotovila, da je pisateljica za svoje junake, ki prestopajo prag mladostništva, ubesedila pot osamosvajanja, ki jo razvojna psihologija uvršča med tiste, ki naj bi obetale zdrav razvoj posameznika v odraslo osebnost. Pisateljčin prikaz osebnostnega razvoja odraslega pa ilustrira vseživljenski proces osebnostne rasti, ki se odraža v sposobnosti prilagajanja na spremenjene razmere in ustrezno spreminjanje vedenjskih vzorcev tudi na področju medgeneracijskega dialoga.

The novel *Ronia, the Robber's Daughter* ranks among books in which the theme of growing up is expanded alongside that with the theme of personal development of adults. The combination of both themes creates a dynamics that is characterised by a balance between the changes in characters that occur due to growing up and those which are provoked by the maturation of the adult characters. This is one of the reasons why the novel can address not only young readers but also the adult and more sophisticated adult audience. The study of the text proves that Astrid Lindgren's presentation of personal development corresponds in many aspects to the findings of sociopsychological theorists, particularly of Lawrence Kohlberg, Margaret Mahler and Erick Erikson. The current research focuses on *Ronia*, the main child protagonist, and on Mattis, the principal adult protagonist, though it also introduces Lovis and Skalle-Per. The analysis shows that all the characters experience a positive development, leading to improved interpersonal communication.

Ronia grows from an uncritical child into a critical teenager who displays several features of a mature adult, according to Erikson; she is capable of the autonomous moral judgement, which is significant to Kohlberg; and she is on her way to build the kind of new relationship with her parents that Mahler sees as important. Her characterisation thus represents a model that, according to developmental psychology, ranks among those that are believed to be the least stressful for parents and teenagers. Mattis, on the other hand, is represented as being a father who is capable of lifelong learning. At the start of the novel, according to Erikson's and Kohlberg's theories, he could be seen as an immature adult, but he experiences a personal crisis causing a deep personal transformation. Having developed empathy, he is able to be reconciled with Ronia. Hence, by the end of the novel, he has turned into a mature adult who not only can help his daughter grow up but also can establish fruitful interpersonal contacts in his social environment. Since Mattis undergoes such a complex development, the question as to who is the main protagonist of the novel may arise. Adult readers may read the novel as a story about Mattis's moral development, which is another proof that the book can address a double audience.

Uvod

Roman *Ronja, razbojniška hči*, pisateljice Astrid Lindgren, ki je izšel leta 1981, je še vedno deležen posebne pozornosti znanstvene in strokovne javnosti, med drugim tudi zato, ker se uvršča med pripovedna besedila, ki zaradi svoje večplastnosti omogočajo branje s perspektive otroka, mladostnika in odraslega. S horizonta kultiviranega odraslega bralca knjiga ni le zgodba o odraščanju stvarnih otroških literarnih oseb, glavne junakinje Ronje in njenega prijatelja Birka, temveč tudi pripoved o zorenju odraslih likov. Predpostavljamo, da prepletanje osebno-stnega razvoja obeh starostnih skupin književnih oseb ustvari svojstveno dinamiko, ki je bistveno bolj zapletena, kot bi to pričakovali od mladinske književnosti, ki praviloma prikazuje le odraščanje mladoletnega junaka.

Razprava bo zato analizirala značilnosti osebno-stnega razvoja izbranih literarnih likov in opredelila dinamiko, ki se vzpostavi med osrednjimi književnimi osebami. Izpostavila bo predvsem Ronjo kot glavno otroško literarno junakinjo in njenega očeta kot glavno odraslo literarno osebo ter ju osvetlila v luči pogledov, ki jih ponujata sodobna psihologija osebnosti in socialna psihologija. Vendar pa se prispevek ne bo omejil na analizo dinamike razvoja njunih osebnosti, temveč bo tudi proučil, koliko osebno-stna zrelost in ravnanje Ronjine matere Lovis ter razbojnika Skalle-Pera vplivata na spreminjanje komunikacijske dinamike med romanesknimi liki. Nadalje bo razprava osvetlila vedenjske vzorce, ki se izkristalizirajo med navedenimi književnimi osebami. Razen tega bo ugotovila, koliko ubesedena podoba Ronjinega osebno-stnega razvoja ustreza podobi odraščanja, ki naj bi v skladu s sodobnimi dognanji psihološke vede obljubljala zdrav razvoj otroka v mladostnika. Ne nazadnje pa bo prispevek proučil, ali lahko spremembe v stališčih in ravnanju odraslih likov uvrstimo v kategorijo pozitivnega zorenja odraslega posameznika.

Osrednji del razprave bo razdeljen v dva dela. Prvi bo uvedel nekatere vidike sodobnega pogleda na osebno-stni razvoj, ki omogočajo analizo dinamike razvoja posameznika in njegove interakcije v okviru izbranega književnega dogajanja, drugi del jedra razprave pa bo v luči predstavljenih dognanj osvetlil dinamiko razvoja osebnosti zgoraj navedenih literarnih oseb. Zaključni del prispevka bo sistematično strnil ugotovitve raziskave.

Dinamika razvoja osebnosti s psihološkega vidika

Maria Nikolajeva v svojem delu *The Rhetoric of Character in Children's Literature* ugotavlja, da se literarna teorija ne posveča dovolj vprašanjem karakterizacije in da je eno izmed bistvenih izzivov raziskovanja tega področja prav vprašanje, »kako se literarni liki razkrivajo bralcu« (Nikolajeva: VII–XI). Pričujoča razprava bo dinamiko razvoja literarnih oseb razkrila iz zornega kota izbranih psiholoških pogledov na osebnostni razvoj.

Dinamika razvoja osebnosti je predmet psihologije osebnosti, ki med drugim odgovarja na vprašanje, »kako se osebnost razvija, spreminja in preoblikuje« (Musek: 3). Raziskovalci različno pristopajo k problematiki osebnostnega razvoja, kar je povsem razumljivo, saj je tudi pojem osebnosti definiran na številne in dokaj raznovrstne načine. Musek v svoji raziskavi *Znanstvena podoba osebnosti* (1993) ugotavlja, da nekateri psihologi »posebej poudarjajo razvoj, spreminjanje in rast osebnosti« (Musek: 25). Mednje se uvrščajo Erik Erikson, Lawrence Kohlberg in Margaret S. Mahler, ki vsak s svojega gledišča razumejo termin osebnostna rast v smislu osebnostnega razvoja, ki označuje predvsem »dograjevanje osebnosti v smislu progresivnega vedenja, nadgradnje osebnostnih lastnosti in premik od manj kompleksnega k bolj kompleksnemu zaznavanju in razumevanju sveta« (Brečko: 18). Seveda pa pojem osebnostnega razvoja v vsakdanjem pomenu in v strokovnem jeziku lahko razumemo tudi v smislu kronološkega zaporedja obdobji od otroštva in adolescence do odraslosti in starosti. Razprava tega pomena ne bo zanemarila, saj literarni liki v *Ronji* pripadajo prav vsem starostnim skupinam in zato lahko pričakujemo, da delo kot celota predstavlja prevladujoče tipe socialne interakcije, ki določajo dinamiko razvoja osebnosti v različnih starostnih obdobjih.

V otroštvu, ki je čas odvisnosti, je osebnostni razvoj najbolj dinamičen in nadvse diferenciran (Musek: 338). Osebnost se postopno oblikuje, začne se oblikovati smisel za lastno delovanje in pobude (Musek: 338). V obdobju do dvanajstega leta se razširijo socialni stiki in odnosi, moralne presoje postajajo zahtevnejše. Otrok postaja bolj kritičen do svojega primarnega okolja, do družine in staršev, nastopi obdobje mladostništva ali adolescence. Mladostništvo je čas preseganja primarne odvisnosti od staršev, prehod iz nesamostojnega življenja in odvisnosti v družini k vedno večji samostojnosti in svobodi (Kobal: 62). Erik Erikson, ki je eden od redkih psihologov, ki so sistematično proučevali razvoj posameznikove identitete od zgodnjega otroštva do obdobja starosti (Kobal: 25–38),¹ predpostavlja v svoji teoriji psihosocialnega razvoja, da je mladostništvo obdobje konfliktov in kriznih stanj, v katerih posameznik z vstopom v odraslost rešuje vrsto nasprotij (Kobal: 65). Glede na izbrano literarno delo bom izpostavila oblikovanje odnosa do avtoritete, ki temelji na oblikovanju avtonomnega vrednostnega sistema.

Psihologi označujejo obdobje odraslosti in zdrave zrelosti iz različnih izhodišč, vendar pa vsi poudarjajo pomen integritete. Erikson je slednjo opredelil kot bistveno značilnost razvite zdrave zrele osebnosti. Različni vidiki zdrave zrelosti se po Eriksonu kažejo predvsem v sposobnosti »sprejemati in dajati, zadrževati in

---

¹ Glede na to, da je pojem identitete izjemno kompleksen, se na tem mestu omejujem na mnenje Durand-Delvigna, »da je mogoče zapleteno Eriksonovo pojmovanje identitete strniti v misel, da je identiteta dejavni proces oblikovanja predstav, ki jih posameznik pod vplivom okolja vzpostavlja do samega sebe in do drugih.« (Kobal: 26)

osvobajati, prevzemati pobude in aktivno živeti, sodelovati z drugimi in sprejemati samega sebe« (Brečko: 91). Pričakujemo, da bo med slednjimi v romanu posebej izpostavljena sposobnost osvobajanja, s katero starši olajšajo otrokom njihovo osamosvajanje, pripravljenost na tveganje in sprejemanje novih izzivov. Ker se odraslost povezuje tudi s procesom vseživljenjske osebnostne rasti, ki vključuje dograjevanje osebnosti in samopreseganje, odstopanje od starega in pridobivanje novih zmožnosti, bo razprava osvetlila odrasle like tudi z vidika teh zmožnosti. S tem bo osvetlila čustveno in socialno zrelost literarnih oseb. Moralna zrelost književnih oseb bo ovrednotena v skladu s Kohlbergovo teorijo o zrelosti moralne presoje.

Lawrence Kohlberg, ki je po Piagetu raziskoval moralni razvoj (glej Labino-wicz), je na podlagi proučevanja moralnih odzivov v otroštvu in v kasnejših starostnih obdobjih izoblikoval vplivno teorijo moralnega razvoja. Menil je, da vsi socialni odnosi »ponujajo priložnost za prevzemanje socialne perspektive – prevzemanja pogleda drugih – in tako spodbujajo moralni razvoj« (Papalia: 385). Ugotovil je, da moralni razvoj, oblikovanje čuta za pravičnost in poštenost, že v predadolescenci ne poteka vedno enako ter da se proces moralnega zorenja nadaljuje vso adolescenco vsaj do zgodnje odraslosti, neredko pa tudi dlje. Na podlagi miselnih procesov in glede na motive, ki vodijo človekovo razmišljanje o etičnih vprašanjih in posledično tudi njegovo ravnanje, je oblikoval tri osnovne stopnje moralnega presojanja. Tako kot je glede na te stopnje moč razvrstiti različne moralne odzive v resničnem svetu, lahko z njimi »ponazorimo tudi moralno rast književnih likov« (Mazi - Leskova: 3). Glede na to, da je roman pripoved o Ronjinem odraščanju, lahko upravičeno pričakujemo, da v njem srečamo različne tipe moralne presoje. Predpostavljamo, da se bo Ronja najprej gibala na Kohlbergovi prvi stopnji predkonvencionalne moralnosti, ki je značilna za otroke med četrtem in desetim letom, pa tudi za tiste odrasle, ki ravnajo po zunanjih ukazih, da bi se izognili kazni ali da bi bili deležni kakšne koristi. Nadalje pričakujemo, da se bodo nekateri literarni liki gibali tudi na drugi ali konvencionalni stopnji, na kateri posamezniki ponotranjijo merila, ki jih postavlja avtoriteta. V skladu s teoretičnimi dognanji in praktičnimi raziskavami pa je mogoče pričakovati, da bo odločanje posameznih likov občasno potekalo na tretji ali postkonvencionalni stopnji moralnega razvoja. Na tej stopnji posamezniki sprejemajo sodbe in ravnajo le v skladu z osebnimi načeli o pravičnosti in poštenju.

Kohlbergov princip sledenja notranjim moralnim načelom bomo zlahka povezali z modelom osebnostnega razvoja, ki ga je razvila Margaret S. Mahler. Po Mahlerjevi začnejo mladostniki vstopati v proces diferenciacije, eksperimentiranja in ponovnega zблиževanja (Brečko: 85).² S stališča izbrane pripovedi nas bo zanimala tudi četrta razvojna stopnja, stopnja individualizacije, ki omogoča oblikovanje konstantnega in predvidljivega vedenja, ki je značilno za zdravo odraslo osebnost. Pojem diferenciacije kot »psihosocialni proces ločevanja od pomembnih drugih, je sposobnost posameznika, da se loči od družine in drugih, ki so zanj pomembni, ter formira svojo lastno identiteto« (Brečko: 85). Diferenciacija v okviru družine označuje predvsem »toleranco do intimnosti in individualnosti ali oddaljenosti med družinskimi člani ter med njimi in ljudmi izven nje« (Marjanovič: 148). Faza

---

² Mahlerjeva je stopnje prvotno aplicirala na najzgodnejši razvoj otrokovega odnosa z njegovo materjo (Kobal: 48–49).

eksperimentiranja označuje samostojno preizkušanje novega in neznanega, stadij ponovnega zблиževanja pa je prostovoljno iskanje bližine tistih, od katerih se je mladostnik v prejšnjih dveh fazah umaknil. Ta stopnja je mogoča le, če je med otroki in starši trdna vez. Navedene faze se med seboj ne izključujejo, zaradi tega lahko pričakujemo, da bo njihova aplikacija pomenljivo osvetlila dinamiko razvoja osebnosti literarnih likov.

Ronja

Ronja, edini otrok matere Lovis in očeta Mattisa, je od rojstva deležna vse ljubezni svojih staršev in naklonjenosti razbojnikov, ki predstavljajo njeno razširjeno družino. Štirinajst oseb, s katerimi prihaja redno v stik, ji tako omogoča soočanje s paleto različnih značajev in vedenjskih vzorcev. Kot v resničnem svetu se tudi njen osebni razvoj začne z učenjem v obliki posnemanja: rada prepeva kot mati, se smeje kot oče, pleše in skače kot razbojniki.

Ronja je radoveden otrok, ki se uči osamosvajanja predvsem ob samostojnem raziskovanju gradu in njegove bližnje okolice. Ko odkrije kaj posebno razburljivo, se hitro domisli, kako bi lahko vplivala na spremembo danih okoliščin. Vedno si prizadeva, da bi uresničila svoje načrte. S tem potrjuje svojo usmerjenost k dosežkom in storilnosti, kar so znaki osebnojnega razvoja (glej Musek). Izkušnja gozda kot okolja, ki v vseh ozirih presega pričakovanja otroka, sproži v njej odzive, ki bi bili v drugačnem okolju komaj verjetni (Nikolajeva: 273). Že na svojem prvem sprehodu po gozdu začudena ugotovi, da je svet tako velik, »da ti kar sapo vzame« (14). Če jo čudenje napolnjuje z veseljem do življenjem, pa ob soočanju z nevarnostjo spozna tudi strah. Ko jo v gozdu, zaloti noč, se boji za življenje. Spreleti jo misel, da bo njen prvi dan v gozdu morda tudi zadnji (17). Seveda ni tako: razbojniki jo najdejo in oče jo v naročju varno prinese domov.

Prva izkušnja ogroženosti pospeši njen razvoj. Postane previdnejša in si poskuša zapomniti mamin nasvet, naj se ne prepušča strahu. Odtlej se je »samo še pazila pred vsemi nevarnostmi in premagovala strah. Paziti mora, da ne pade v reko, je rekel Mattis, zato je veselo skakljala po spolzkih kamnih na rečnem bregu /.../ Da se varovanja sploh nauči, mora vaditi ob brzicah in nikjer drugje.« (18) Ko utrjuje spretnost premagovanja strahu, nekega dne spozna Birka, vrstnika iz drugega dela gradu, kjer domuje sovražna in osovražena razbojniška družina. Birk in Ronja se dokazujeta v premagovanju strahu, kakor Ronja imenuje skakanje čez prepad, ki ločuje oba dela gradu. Pri tem Birk pade in Ronja ga s pomočjo usnjenega traku reši iz prepadne stene. Fant ji nedvoumno izrazi svojo hvaležnost, a Ronja se vede v skladu s prvo Kohlbergovo stopnjo: uporablja besedišče, ki ga je slišala od očeta, ko je zaničljivo govoril o Birkovi družini. Tudi vede se agresivno, a fant se obnaša pomirjajoče in ji ob slovesu pove: »Po vsem tem sem mogoče le navezan nate. Brez traku.« (28) Nadaljnje romaneskno dogajanje potrdi, da je Birk zaslutil resnico. Na prehodu iz otroštva v puberteto sta oba otroška lika odkrila čar prijateljstva, zato iščeta priložnosti za utrjevanje stikov. Ob druženju spoznavata svet in sebe. Ronja izrazi svoje občutenje z željo, da bi Birk postal njen brat, in ko se po dolgi zimi spet srečata, deklica prizna: »Je že tako, da ne moreva drug brez drugega. To mi je zdaj jasno.« (71) Po Eriksonu je dosegla stopnjo osebne rasti, ko si zmore priznati svoja občutja, ker se sprejema.

Čim bolj se utrjuje njena čustvena vez z Birkom, tem bolj se manjša njena čustvena odvisnost od staršev. A njuno osamosvajanje jima prinaša nove skrbi: soočata se s sovražnim razpoloženjem med obema razbojniškima taboroma in s strahom, da bi izvedeli za njuno prijateljevanje. Ker se morata skrivati, se Ronja sooča tudi z moralno dilemo. »Ronja ni imela navade očetu lagati. Le zamolčala je stvari, za katere je vedela, da bi ga razžalostile in razjezile. A tu ni bilo pomoči! Če je zdaj torej dobila brata, bi rada bila z njim, pa čeprav se bo morala skrivati.« (59) Občutje nelagodnosti, proti kateremu se bori, izhaja iz njenega osebnega sistema vrednot. Zaveda se moralne odgovornosti za svoja dejanja in se zavestno odloča zanje, čeprav ve, da bi jih njen oče obsodil. A sčasoma postane bolj samozavestna. Ko tihotapi hrano za sestradanega Birka, je prepročana, da ravna prav, in svojo pomoč utemlji s preprosto razbojniško logiko: »Razbojnik vzame, ne da bi vprašal in brez dovoljenja, toliko sem se končno naučila /.../ In zdaj delam, kakor so me naučili.« (69)

Tudi druge izkušnje mejnih situacij jo obdarijo z novimi uvidi v resničnost in jo spodbujajo, da razmišlja o etičnih vprašanjih. Ko zboli, na primer, razmišlja o očetovem vedenju. »Najsi bo vesel ali jezen ali žalosten, vedno je isto, divji in nasilen je, da bi zaleglo za celo tolpo razbojnikov.« (58) Obsoja njegovo vedenje, a ga zato nima nič manj rada. Celu ko izve, da ropa in da zaradi njega drugi trpijo, ga ne obsoja, čeprav sočustvuje z njegovimi žrtvami. Po drugi stani pa postaja vedno bolj samozavestna v izražanju svojega občutenja in dojemanja sveta. Njen hiter osebni razvoj se razkrije v najbolj drastični luči, ko se bori za to, da bi Mattis izpustil ujetega Birka. Jasno pokaže, da je doumela razliko v moralni odgovornosti do predmetnega sveta in do soljudi ter da se po Eriksonu oblikuje v zrelo osebnost.

Ronja je zavpila in iz njenih oči so privrele solze besa.

»Tako ne smeš!« je zavpila in s stisnjenimi pestmi je udarjala po Mattisu, kamor je nanoslo.

»Ti pošast, tako ne smeš!«

Mattis jo je v hipu spustil iz rok, dovolj mu je bilo smeha. In takšen bes ga je pograbil, da je kar prebledel.

»Kaj pravi moja hči, da je tisto, česar ne smem?« je grozeče vprašal.

»To ti takoj povem!« je zakričala Ronja. »Ropaš lahko, le jemlji denar in stvari in vsako šaro, ki jo hočeš, ampak ljudi ne smeš ugrabljati, kajti potem nočem več biti tvoja hči!« (87)

Ko Ronja spozna, da Mattis ni sposoben sprejeti njenega sporočila, s preskokom na stran očetovih nasprotnikov postavi svoje starše v položaj, ki je identičen tistemu, v katerega je Mattis potisnil Birkove starše. Čeprav s tem prizadene očetov ponos, se zaveda, da s skokom ni rešila le Birka, temveč tudi samo sebe. Njena osebna zrelost ji je omogočila prestop na postkonvencionalno stopnjo moralnega odločanja. Istočasno pa, po Mahlerjevi, tudi prehod na novo stopnjo v procesu diferenciacije.

Ronja zapusti dom, ker meni, da se ji je oče odpovedal, vendar pa je ta njena odločitev le malce bolj drastična oblika prehoda v fazo eksperimentiranja. Reši se očetove nadvlade in začne novo fazo v procesu osamosvajanja. V gozdu življenjske okoliščine še naprej pospešujejo njeno in Birkovo zorenje. Učita se aktivno živeti in sodelovati pri vsakodnevnih opravilih in določanju prioritet. Gradita na svojem videnju potreb, pa vendar se vse, kar sta se naučila doma, zrcali tudi v njunem skupnem bivanju. Ko je Ronja na primer poskušala pomagati kobili, ki jo je napadel medved, »je v sebi zaslišala Lovisin glas in vedela je, kaj storiti«

(116). Ko pa je Birku pred spanjem prepevala volčjo pesem, si je prizadevala, da bi večerni obred potekal tako kot na njenem domu. Po drugi strani pa se v njun odnos prikradejo tudi avtomatizmi, nezavedni vedenjski vzorci, ki sta jih vsrkala v domačem okolju in ki potrjujejo, da Ronja živi svojo svobodo v luči družinske izkušnje. Ob skrbi zase in za Birka se pospešeno oblikuje v samostojno osebo, ki se vsaj v trenutkih nevarnosti zaveda, da pripada Birku. A menjavanje letnih časov jo prisili, da si prizna, da potrebujeta dom, prostor, kjer bosta lahko preživela jesen in zimo. Zato toliko lažje sprejme očetovo opravičilo in stopi na pot ponovnega zблиževanja z družino. Istočasno se zmore ločiti od Birka, saj si je pridobila zrelost osvobajanja, ki jo Erikson pripisuje zrelim osebnostim. Razume, da je dobro, če Birk po vrnitvi živi pri svojih starših, saj mora tudi on prehoditi pot postopnega ločevanja od svoje družine.

Sama vstopi v povsem nov odnos z očetom. Skupaj gradita enakopraven dialog, v katerem drug drugemu povesta, kar čutita in mislita. Ronja tako aktivno sodeluje pri spreminjanju svojega izvirnega socialnega okolja, ki zato vedno bolj postaja okolje njenega izbora. V skladu z modelom o oblikovanju zrelega odnosa med mladostnikom in starši bi lahko to stanje interpretirali kot začetek prehoda na stopnjo popolnega zблиževanja, vendar pa konec pripovedi, v kateri se Ronja in Birk ponovno umakneta v svoje gozdno domovanje, nakazuje, da proces oblikovanja odnosa s starši še ni končan. Stopnja aktivnega preizkušanja še ni dokončana. Ronja ostaja na prehodu med fazo zблиževanja in eksperimentiranja, kar je odraz intenzivne dinamike njenega osebnostnega razvoja.

Mattis

Ronjin oče Mattis se v začetku pripovedi kaže kot neskladno diferenciran lik, saj ne nadzoruje svojih čustev in se vede povsem nepredvidljivo. Njegov odnos z Ronjo bistveno določata občudovanje in zaskrbljenost. Slednja se pokaže, ko se deklica začne seznanjati z okoljem. Mattis tedaj izrazi svoje občutje z izrazito anksioznimi stavki: »Da bi se le dobro končalo! Da bi se ji le nič hudega ne zgodilo! Kajti potem ne bi mogel živeti.« (49) Po Eriksonu je nezrela osebnost tudi zato, ker ne zna prisluhniti drugim in ker ni sposoben empatije. V svoji negotovosti se vede izrazito avtoritarno in ne zmore resnično sodelovati z drugimi. Razen tega ni sposoben trezne presoje in pretirano reagira na dejstva, na katera nima nikakršnega vpliva, zato mu Lovis in razbojniki ne posredujejo informacij, ki bi lahko spodbudile njegove nesmiselne odzive in s tem preveč oteževale skupno bivanje. Čeprav se tudi Ronja zateka k takemu načinu preprečevanja očetovih izbruhov, pa se Mattis prav v pogovoru z njo mora soočiti tudi s tistimi vidiki resničnosti, na katere imata različne poglede. Ko ga hči, na primer, izzove z vprašanjem, ki izpostavi etičnost njegovega preskrbovanja družine z materialnimi dobrinami, se poskuša izogniti neposrednemu odgovoru, čeprav »jo je sicer res imel namen poučiti o vsem« (44). Pojasni ji: »Ti, Ronjica moja, ker si še nedolžen otrok, ti še nisem toliko povedal o teh stvareh.« (44) In ko doživi Ronjino zgražanje, se povsem umirjeno brani, rekoč: »Moj oče je bil razbojniški poglavar, pa tudi moj ded in praded, to veš. In tudi jaz se nisem izrodil /.../ In tako bo tudi s teboj, Ronjica moja!« (45). A Ronjin silovit protest ga zaskrbi. »Rad bi, da bi ga Ronja občudovala in ljubila prav toliko, kolikor jo on ljubi in občuduje.« (45) Vendar se kljub tako jasnemu uporu

ne zamisli do te mere, da bi hčer vsaj poskušal razumeti. Z njo bi rad ravnal kot z razbojniki, s katerimi manipulira do take mere, da morajo prilagajati celo svoje razpoloženje njegovemu muhastemu značaju. V vsem naj bi mu ustregli, on pa na podlagi njihovega vedenja sklepa, da je nadvse pomemben. Le Skalle-Peru, do katerega je razvil skoraj sinovski odnos, dovoli, da mu občasno pove svoje mnenje, čeprav mu praviloma nasprotuje, če se ne ujema z njegovim.

V svoji moralni presoji ostaja med prvo in drugo Kohlbergovo stopnjo, saj še ni razvil razumskih načel o pravičnosti in spoštovanju drugega (Papalia: 384–419). Njegove moralne odločitve temeljijo na sklepih, ki jih porajajo izključno njegova čustva. Zato nadaljuje s svojim avtoritativnim komunikacijskim slogom in si prizadeva, da bi dokazal, da je prvi ne le v svoji družini, temveč tudi med razbojniki. Pri obračunavanju s svojim rivalom ne pozna mere. Ugrabi njegovega sina, Ronjinega prijatelja Birka, in ker ni sposoben sprejeti hčerinega protesta in njenih jasno izraženih argumentov, se mora soočiti z njenim posegom v dogajanje. Ronja mu prepreči, da bi dosegel svoj cilj, on pa stori to, kar najmanj hoče: deklarativno se ji odpove. S tem ustvari okoliščine, ki še bolj izpostavijo njegovo osebno nezrelost in ki se jim mora upreti tudi Ronjinina mati. Mattis doživi popoln poraz: osmešil se je pred svojim tekmečem in si nakopal nasprotovanje svojih najbližjih. Ker ni več gospodar položaja, se prizadet umakne. Njegovo trpljenje pa dobi povsem nove razsežnosti, ko se Ronja preseli v gozd. Tedaj doživi krizo identitete. Ostane sicer v gradu, a zavrača vsakršno komunikacijo. Potrebuje odmik, da lahko ugleda izhod iz položaja, ki se mu zdi brezizhoden. V nuji, da bi spet lahko vzpostavil dialog s hčerjo, se začne soočiti s svojo pravo podobo. Tako tudi zanj napoči čas osebnostnega zorenja. Veliko razmišlja (148), in čim zbere dovolj poguma, da si prizna storjene napake, mu Lovis in razbojniki verjamejo, da bi se rad pobotal z Ronjo. Poiščejo Ronjo in jo pripravijo na očetov prihod. Hčerina odprtost za pogovor in njena pripravljenost na spravo ga opogumita, da se res poda v gozd in da ji prizna neskončno obžalovanje za izrečene besede. S tem si ponovno pridobi Ronjino zaupanje in postavi nove temelje za njun nadaljnji odnos.

V nadaljevanju pripovedi Mattis ravna kot čustveno in socialno zrela odrasla osebnost. Pridobil si je osebno trdnost, saj je sposoben nadzorovati svoja čustva. Ne ustraši se več, če se drugi ne strinjajo z njim. Pripravljen jim je prisluhniti in razmisliti o njihovih stališčih. Njegova komunikacijska razmerja dobijo novo podobo. Sedaj zmore priznati, da ne more odločati namesto drugih. Birkovemu očetu, na primer, pove o Ronji naslednje: »Kadar ona reče ne, tedaj je to res ne, to ima po materi.« (161) Kasneje pa prijatelju jasno izrazi svoje novo videnje odnosov med starši in otroki. Pravi: »Danes je težko z otroki. Počenjajo, kar se jim zdi, na to se moraš kar navaditi. Res ni lahko!« (161) Navkljub tako temeljiti preobrazbi pa Mattis ostaja konsistenten literarni lik, zvest svoji naravi, ki prav lahko pade iz ene skrajnosti v drugo. Lahko sklepamo, da – po Mahlerjevi – še ni dosegel stopnje individualizacije, saj njegovo vedenje do konca zgodbe še v marsičem ni predvidljivo. To potrdi tudi pisateljica, ki na zadnjih straneh romana zapiše: »Mattis je bil nenavaden mož, nikoli nisi vedel, kaj ima za bregom.« (169) Toda ta njegova značajska poteza njegovih najbližjih ne obremenjuje preveč, še najmanj moti Lovis, ki »je bila vajena njegovih muhastih preobratov« (169). Po drugi strani pa njegovi stari vedenjski vzorci še vedno pridejo do izraza v trenutkih velike čustvene vznemirjenosti. To je očitno, ko opazuje umirajočega Skalle-Pera in se tako pogovarja z Lovis:

»Kaj mu je, misliš?«
»Starost,« je rekla Lovis.
Mattis jo je prestrašen pogledal.
»Pa menda ne bo umrl?«
»Bo,« je rekla Lovis.
Mattis je izbruhnil v jok.
»Naj gre vse skupaj v pipino koleno!« je zavpil. »Tega ne bom dovolil!« Lovis je zmajala z glavo.
»O marsičem odločaš, Mattis, o tem pa ne odločaš!« (165–166)

V zadnjih romanesknih prizorih pa se Mattis razkrije tudi kot ponosen oče, ki se rad spominja svojih mladih dni in ki bi ob svoji hčeri rad podoživel del čara odraščanja. Ta nova dimenzija njegove osebnosti pozitivno vliva na celostno podobo njegovega zorenja in vnaša dodatno sproščenost v Ronjino odraščanje.

Lovis

Ronjinina mati je v psihosocialnem pogledu v marsičem pravo Mattisovo nasprotje. Kaže številne značajске lastnosti, ki jih Erikson navaja kot pokazatelje zrele osebnosti. Je samozavestna, ker sprejema samo sebe, in zato zmore mirno in odločno zagovarjati svoja stališča. Zna prisluhniti drugim, dopusti, da so to, kar so, zato tudi pusti Mattisu, da živi v skladu s svojo naravo. V dogajanje praviloma poseže le, ko oceni, da je prekoračil njene dokaj visoke tolerančne meje. Ko Mattis, na primer, besni, ker je izvedel, da si je Bork, njegov razbojniški rival, prisvojil severni del njegovega gradu, se pokaže njen način razmišljanja in njena sposobnost komunikacije. Nekaj časa pusti Mattisa, da kriči, joka in preklinja, nato mu odločno ukaže: »Dovolj je zdaj! /.../ Če si se nalezel uši, nič ne pomaga, če ležiš in stokaš! Raje se postavi na noge in stori kaj!« (30). Mattis ji je prisluhnil, se »čemerno postavil na noge in je tudi sedel k mizi.« (30)

Njena odločnost pride posebej do veljave, ko se Mattis z Borkom pogaja za otroke. Potem ko je oče nerazsodno vzkliknil: »Nimam otroka!« (94), se Lovis nemudoma postavi v ospredje in odločno zahteva to, kar ji narekuje srce in razum.

»A jaz ga imam!« je zavpila Lovis s takšnim glasom, da so se dvignile vrane z vrha zidovja.
»In tega otroka hočem nazaj, razumeš, Bork! Zdaj!«
Nato je zapičila oči v Mattisa.
»Pa čeprav otrokov oče nori, da je že preveč!«
Mattis se je obrnil in s težkimi koraki odšel. (94)

Lovis tako bistveno vpliva na kasnejši potek dogodkov, saj jasno pove, da se njen odnos do hčere ni v ničemer spremenil in da Ronja ostaja del družine. S tem ko na podlagi svojih načel izrazi lastno sodbo, pokaže avtonomno zrelost odrasle osebe, ki se je sposobna dvigniti na Kohlbergovo tretjo stopnjo moralne presoje.

Po Eriksonu torej Lovis ponuja večino razpoznavnih elementov zrele osebnosti. Sposobna je empatije, kar se pokaže prav v vseh odnosih, v katere vstopa. Zna prisluhniti in strpno presojati odrasle in otroke ter zmore razviti tiste lastnosti svojega jaza, ki so potrebne v komunikaciji. V vseh svojih socialnih vlogah deluje pomirjevalno in združevalno, saj je prepričljiva v besedah in ravnanju. Z besedno in nebesedno komunikacijo dokazuje, da pozna mero tudi v izražanju čustev in da

zmore vztrajati pri svojih odločitvah, tudi če se sooča z nasprotovanjem in celo z nasiljem. Mattis sprejema njeno odločnost kot dejstvo, s katerim mora računati, zato jo je pripravljaj tudi upoštevati. Njena posebna odlika je, da zmore tudi v neprijetnih dogodkih poiskati dobro plat. Ko na primer strela razpolovi grad, zaradi česar Mattis besni, Lovis pravi svoji prvorojenki: »Ronja, tvoje otroško življenje se začenja prav veličastno.« (8) Je notranje trdna, zato ne izraža pretirane zaskrbljenosti zaradi Ronjinega postopnega osamosvajanja, ki se kaže v raziskovanju okolja in navezovanju stikov z Birkom. Zastavljene cilje zna doseči z mirnim, navidezno konstantnim vedenjem in vedno znova se ji uspe prilagajati novim okoliščinam, saj – po Mahlerjevi – zmore naravno prehajati med vsemi štirimi stopnjami osebnostnega razvoja. Zato zmore izpeljati svoje načrte in pomagati Mattisu, da uresniči skupne ali podobne cilje. Istočasno zagotavlja Ronji občutek brezpogojne pripadnosti in ji tako omogoča, da po vsaki fazi eksperimentiranja lahko vstopi v proces ponovnega zблиževanja z družino.

Skalle-Per

Skalle-Per izstopa med stranskimi liki kot starosta razbojnikov. V romanesknem dogajanju je tesno povezan s psihosocialnim razvojem obeh glavnih likov. Skalle-Per, ki je poznal Mattisovega očeta in deda, je spremljal Mattisovo odraščanje, kot del družine pa sledi tudi Ronjini poti in bistveno pripomore k razkrivanju Mattisove osebne zrelosti in njegove moralne podobe. S tem omogoči obema, da hitreje dojemata realnost.

Vedenje najstarejšega književnega lika v začetku zgodbe ne odstopa od vedenja preostalih članov razbojniške tolpe. Trudi se, da bi ugajal Mattisu in ohranil njegovo naklonjenost ter prispeval k ohranjanju miru v gradu. Kljub svoji starosti se giblje med prvo in drugo stopnjo Kohlberjeve lestvice ter tako dokazuje, kar je očitno tudi v resničnem življenju: da sama starost še ne pomeni večje moralne odgovornosti. Vzporedno z Ronjinim odraščanjem pa Skalle-Per zori tudi sam. Osvoji sposobnost, da prevzame gledišča drugih, na primer tistih, ki so žrtve razbojniških »podvigov«. S tem se začne pomikati proti Kohlbergovi tretji stopnji moralne zrelosti. Preskok v gledanju in ravnanju je očitno na začetku petega poglavja, ko kljub Mattisovi nejevolji, ker se vtika v njegov pogovor z Ronjo, pomaga deklici, da izvleče iz očeta, kaj pravzaprav počne kot razbojnik. S svojimi komentarji pripomore, da se razkrije, kakšna je prava podoba razbojništva, ter prispeva k odstiranju tistih plasti poglavarjeve resničnosti, za katere ve, da mu kot očetu in kot članu človeške družine niso v čast. Njegovo izrekanje sodb na podlagi načel pravičnosti in poštenosti dokaže, da je sposoben postkonvencionalne moralne presoje. S tem ko slikovito opisuje, kako se odzivajo potniki, ki jih roparji napadajo, posredno pove, da obsoja razbojništvo. Njegova obsodba lastne dejavnosti tako potrdi, da je Skalle-Per sposoben odstopiti od starega, kar je eden izmed osnovnih pogojev za osebno rast (Bračko: 19).

Kljub takemu preskoku v videnju sveta in ljudi, ki ga sili, da postane Mattisova vest, pa Skalle-Per ne izgubi njegove naklonjenosti. Ostane neke vrste Mattisov svetovalec in se neutrudno bori proti uporabi nasilja. V odnosu do rivala Borka mu na primer priporoča, naj dokaže svoj primat brez uporabe orožja. Mattis sprejme njegov predlog in starac zasluti, da bo v bodoče na gradu več miru. Sam bi bil

sicer najbolj zadovoljen, če bi razbojništvo dokončno presahnilo, a se zaveda, da je »prestar in preveč onemogel, da bi mogel kaj takega vbiti Mattisu v betico« (155). Razplet dogodkov mu omogoči le, da kasneje zadovoljen pove Ronji: »Moje staro srce je pomirjeno /.../ ker nočeta ne ti in ne Birk postati razbojnika.« (162) Da pa bi mladi par lahko živel v skladu s svojimi načeli in vrednotami, Ronji zaupa skrivnost o gori, ki skriva srebrno rudo. Dejstvo, da svojega poglavarja ni seznanil z virom blagostanja in da Ronji izrecno prepove, da bi o kopanju srebra govorila s komer koli drugim razen z Birkom, dokazuje, da želi pomagati tistim, ki jih vodijo načela pravičnosti in poštenosti. Skalle-Per je s tem potrdil, da se je prebil na stopnjo Kohlbergove postkonvencionalne moralnosti. Njegova pot vseživljenjskega zorenja ga je popeljala v osebnostno zrelost tudi v skladu s kriteriji Eriksonove teorije psihosocialnega razvoja.

Zaključek

Roman *Ronja, razbojniška hči* se uvršča med literarna dela, v katerih se tematika odraščanja, ena izmed značilnih stalnic mladinske književnosti, razširi s tematiko osebnostnega zorenja odraslih likov, ki se sicer praviloma pojavlja v književnosti za odraslega bralca. Kombinacija obeh ustvari pestro dinamiko, ki jo odlikuje ravnotežje med spremembami, ki jih v oblikovanje osebnosti vnaša odraščanje, in tistimi, ki nastopijo zaradi osebnostnega zorenja odraslih literarnih likov. Roman zaradi te odlike lahko pritegne tudi bolj zahtevnega bralca. Literarno besedilo je zanimivo tudi s psihološko-sociološkega vidika, saj raziskava potrjuje, da se pisateljčin prikaz odraščanja otrok in osebnostnega zorenja odraslih v marsičem sklada z dognanji uveljavljenih socialnopsiholoških teorij osebnostnega razvoja, predvsem tistih, ki so jih izdelali Kohlberg, Mahlerjeva in Erikson. Raziskava nadalje potrjuje, da vsak izmed predstavljenih likov bistveno vpliva na dinamiko razvoja glavnih literarnih oseb.

Ronja je prikazana kot književna oseba, ki prehodi dolgo in razgibano pot od nekritičnega otroštva do kritičnega zgodnjega mladostništva. Njeno odraščanje je analizirano predvsem v luči osamosvajanja od avtoritativnega očeta. Ker je glavna otroška junakinja sposobna dojeti dinamiko medčloveških odnosov, kmalu razume, da očetu lahko posreduje le izbrana sporočila, in tako začne zavestno ožiti njun komunikacijski prostor. S takim odmikom se osamosvoji do te mere, da je sposobna oblikovati svoj vrednostni sistem. Tedaj se med njima oblikuje nov vedenjski vzorec. Ronja kritično posluša in opazuje. Ko zazna vedenje, ki ga z moralnega stališča ne odobrava, se vznemiri, a ne reagira. Če se ponovno sooči z istim tipom vedenja, dejanje samo verbalno obsodi, a Mattisa kot osebe ne obsoja. Zavestno ostaja na ravni ločevanja odnosa do očeta in odnosa do dejanja, kar je najbolj očitno v njenem presojanju razbojništva. Sposobnost empatije in prevzema socialne perspektive ji narekuje moralno držo, s katero se postavi po robu nasilju. Njeni odgovori na dileme, ki jih oblikuje Mattis s svojim nezrelim ravnanjem, kažejo na njeno razmišljujočo naravo. Čim Ronja razpozna svoje osnovne potrebe in želje, jih v skladu s svojimi vrednotami štiti kot pravice. Ker čuti vedno višjo stopnjo odgovornosti do sebe in do drugih, postaja vedno bolj svobodna. Zato se lahko upre očetu, ki poskuša ravnati z njo na podoben način, kot to počne z razbojniki.

Tudi vedenjski vzorec, ki določa komunikacijo med Mattison in Skalle-Perom, se spreminja, saj stari razbojnik med pripovedjo osebnostno zori. Prelevi se iz opazovalca v kritičnega sogovornika, in ker ima posebno mesto v družini, mu Mattis prisluhne, četudi praviloma zavrača, kar koli mu predlaga. Šele kasneje, ko tudi Mattis stopi na pot osebnostnega zorenja in ko je starec že toliko moralno ozaveščen, da ne goji neutemeljenega spoštovanja do Mattisove avtoritete, se med njima vzpostavi dialoški model komunikacije. Tedaj Skalle-Per pomaga Mattisu sprejemati zrele odločitve. Oba literarna lika pa sta vedno pripravljena prisluhniti Lovis, ki praviloma posega v dogajanje le v mejnih situacijah. Tedaj žena, ki je od začetka pripovedi zrela osebnost, z mirno in odločno držo ter treznimi besedami v najkrajšem času vzpostavi red. Običajno kratki, a učinkoviti graji doda spodbudo za nadaljnje ravnanje in pozitivno spremembo. S svojim odzivom kaže prilagodljivost in pripravljenost, da prevzema pobude, da sodeluje z drugimi in da zaščiti samo sebe in druge družinske člane. Taka dinamika komuniciranja pa kljub svoji trenutni učinkovitosti dopušča Mattisovo nezrelo reagiranje, saj se Lovis vedno znova umakne, prepusti Mattisu njegovo vodstveno vlogo v družini in mu ob ponovnih čustvenih pretresih znova stoji ob strani. Zaradi tega šele Ronja omogoči očetu, da se z vso resnostjo zave svoje nezrelosti. Njen najbolj drastičen odziv na moralno dilemo mu odpre oči do te mere, da v svoji zaverovanosti vase postane najprej komunikacijsko mrtev. Odloči se za umik, ki ga po Mahlerjevi prav lahko razumemo kot možnost za soočanje s samim seboj, za prepotrebno fazo v osebnostnem razvoju. Iz krize identitete se reši, ker razmišlja in razvije sposobnost empatije in trezne presoje. Ko spregleda, se lahko opraviči in začne vstopati v povsem nove medčloveške odnose. V svojem novem dojemanju sveta in samega sebe se pokaže kot zrel odrasli, ki sprejema možnosti, da drugi vidijo resničnost drugače kot on sam. Pridobi si sposobnost osvobajanja, sodelovanja z drugimi in sprejemanja drugih. Ronja se zato lahko vrne v grad, kjer jo čaka ljubeča zaščita staršev, ki jo v zgodnjem mladostništvu še vedno potrebuje.

Raziskava potrjuje, da se v pripovedi vse književne osebe razvijajo le v pozitivni smeri, saj spremembe v njihovem dojemanju sveta in ravnanju omogočajo boljše medčloveške odnose. Analiza dinamike Ronjinega osamosvajanja razen tega potrjuje, da je pisateljica ubesedila model, ki se uvršča med najmanj obremenjujoče tako za starše kot za mladostnike. Iz analize tudi sledi, da je Astrid Lindgren z Mattisovim likom oblikovala prototip očeta, ki je sposoben vseživljenjske osebnostne rasti. Oče, ki je na začetku predstavljen kot posameznik, ki »ni mogel nikoli dolgo časa besneti« (8) in ki je vedno »znal poiskati razloge za tolažbo« (8), postane na koncu dela zrela osebnost, ki z dobrohotnostjo vpliva na medosebne odnose v svojem širšem socialnem okolju. Glede na tako kompleksen razvoj glavnega odraslega lika se bolj zahtevnemu bralcu prav lahko zastavi vprašanje, kdo naj bi bil glavni junak pripovedi. Ali je to res Ronja, ki je prehodila pot od otroka do mladostnice in ki doseže tisto stopnjo socialne, čustvene in moralne zrelosti, ki ji zagotavlja zdravo nadaljnje odraščanje, ali pa je to Mattis, odrasli, ki se je v razmeroma kratkem času prelevil iz nezrele, avtoritativne očetovske figure v zrelega, uvidevnega in odgovornega odraslega moškega? Ne glede na izhodišče, na podlagi katerega bi poskušali odgovoriti na to vprašanje, je že sama možnost takega spraševanja, na katero opozarja tudi Nikolajeva (65), dovolj velik dokaz, da roman *Ronja, razbojniška hči* lahko beremo tudi kot pripoved o Mattisovem osebnostnem razvoju.

Viri

- Brečko, Daniela (1998): *Kako se odrasli spreminjamo? Socialna komunikacija in osebnostni razvoj*. Radovljica: Didakta.
- Kobal, Darja (2000): *Temeljni vidiki samopodobe*. Ljubljana: Pedagoški inštitut.
- Labinowicz, Ed (1989): *Izvirni Piaget, mišljenje – učenje – poučevanje*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Lindgren, Astrid (1985): *Ronja, razbojniška hči*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Marjanovič Umek, Ljubica, in Maja Zupančič (ur.) (2001): *Razvojna psihologija: izbrane teme*. Ljubljana: Filozofska Fakulteta Univerze v Ljubljani, Oddelek za psihologijo.
- Mazi - Leskovar, Darja (2005): Power and Ethics in Lois Lowry's *The Giver* and *Gathering Blue*. *The Journal of Children's Literature Studies*, Vol. 2, Issue 3.
- Musek, Janek (1993): *Znanstvena podoba osebnosti*. Ljubljana: Educy.
- Nikolajeva, Maria (2002): *The Rethoric of Character in Children's Literature*. Lanham, Maryland, London: The Scarecrow Press, Inc.
- Papalia, Diane E. (2003): *Otrokov svet*. Ljubljana: Educy.
- Trček, Jože (1994): *Medosebno komuniciranje in kontaktna kultura*. Radovljica: Didakta.